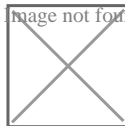

28 Μαΐου 2016

«Εις τα Περίχωρα της Αντιόχειας: το τελευταίο ποίημα του Κ. Π. Καβάφη» (Δρ. Ιωάννης Ν. Λίλης Λέκτορας Δογματικής και Συμβολικής Θεολογίας της Ανωτάτης Εκκλησιαστικής Ακαδημίας Ηρακλείου Κρήτης)

/ [Πεμπουσία](#)

image not found or type unknown

Κ. Π. Καβάφης

pyramisnews.gr

ΕΙΣ ΤΑ ΠΕΡΙΧΩΡΑ ΤΗΣ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ

Σαστίσαμε στην Αντιόχειαν όταν μάθαμε

Τὰ νέα καμώματα τοῦ Ἰουλιανού.

Ὁ Ἀπόλλων ἐξηγήθηκε μὲ λόγου του, στὴν Δάφνη!

Χρησμό δὲν ἤθελε νὰ δώσει (σκοτισθήκαμε!),
σκοπό δὲν τὸ ἔχε νὰ μιλήσει μαντικῶς, ἂν πρῶτα
δὲν καθαρίζονταν τὸ ἐν Δάφνη τέμενός του.
Τὸν ἐνοχλοῦσαν, δήλωσεν, οἱ γειτονεύοντες νεκροί.
Στὴν Δάφνη βρίσκονταν τάφοι πολλοί. –
Ἐνας ἀπ’ τοὺς ἐκεῖ ἐνταφιασμένους
ἦταν ὁ θαυμαστός, τῆς ἐκκλησίας μας δόξα,
ὁ ἅγιος, ὁ καλλίνικος μάρτυς Βαβύλας.
Αὐτὸν αἰνίττονταν, αὐτὸν φοβοῦνταν ὁ ψευτοθεός.
Ὅσο τὸν ἔνιωθε κοντά, δὲν κόταε
νὰ βγάλει τοὺς χρησμούς του ἄτσιμουδιά.
(Τοὺς τρέμουνε τοὺς μάρτυράς μας οἱ ψευτοθεοί).
Ἀνασκουμπόθηκεν ὁ ἀνόσιος Ἰουλιανός,
νευρίασε καὶ ξεφώνιζε : «Σηκώστε, μεταφέρετε τον,
βγάλτε τον τοῦτον τὸν Βαβύλα ἀμέσως.
Ἄκους ἐκεῖ; Ὁ Ἀπόλλων ἐνοχλεῖται.
Σηκώστε τον, ἀρπάξτε τον εὐθύς.
Ξεθάψτε τον, πάρτε τον ὅπου θέτε.
Βγάλτε τον, διώξτε τον. Παίζουμε τώρα;
Ὁ Ἀπόλλων εἶπε νὰ καθαρισθεῖ τὸ τέμενος.»
Τὸ πήραμε, τὸ πήγαμε τὸ ἅγιο λείψανον ἄλλοῦ·
Τὸ πήραμε, τὸ πήγαμε ἐν ἀγάπῃ κ’ ἐν τιμῇ.
Κι ὠραῖα τῶνόντι πρόκοψε τὸ τέμενος.

*Δέν ἄργησε καθόλου, καὶ φωτιά
μεγάλη κόρωσε : μιὰ φοβερὴ φωτιά :
καὶ κάηκε καὶ τὸ τέμενος κι ὁ Ἀπόλλων.
Στάχτη τὸ εἶδωλο ἄ γιὰ σάρωμα, μὲ τὰ σκουπίδια.
Ἔσκασε ὁ Ἰουλιανὸς καὶ διέδωσε -
τί ἄλλο θὰ ἔκαμνε - πὼς ἡ φωτιά ἦταν βαλτὴ
ἀπὸ τοὺς Χριστιανοὺς ἐμᾶς. Ἄς πάει νὰ λέει.
Δέν ἀποδείχθηκε ἄς πάει νὰ λέει.
Τὸ οὐσιώδες εἶναι ποὺ ἔσκασε.*

Ο Αλεξανδρινὸς ποιητὴς Κωνσταντῖνος Καβάφης λίγους μῆνες πριν πεθάνει, συγκεκριμένα μεταξύ Νοεμβρίου 1932 και Απριλίου 1933[1] (πέθανε στις 29 Απριλίου 1933, ἡμέρα των γενεθλίων του) ἔγραψε το τελευταίό ποίημα της ζωῆς του, το οποίο δεν πρόλαβε να το δημοσιεύσει σε μονόφυλλο[2], με τον τίτλο *Εἰς τὰ περίχωρα τῆς Ἀντιοχείας* ἔχοντας ως θέμα τον Ἰουλιανὸν τον Παραβάτη και τη σύγκρουση του με του χριστιανούς της Αντιόχειας. Βέβαια ο Καβάφης μας ἔχει αφήσει και 25 ατελή, μισοτελειωμένα ποιήματα, τα οποία δούλευε μέχρι το τέλος της ζωῆς τους, και δεν πρόλαβε να τελειώσει[3], ὅμως ἐπίσημα, ως τελευταίό της ζωῆς του, θεωρεῖται το *Εἰς τὰ περίχωρα τῆς Ἀντιοχείας*, εφόσον αυτό εἶναι το τελευταίό ολοκληρωμένο ποίημα που μας ἄφησε ο ποιητής.

Ο Καβάφης ἔδειχνε μία ιδιαίτερη αγάπη για τους βυζαντινούς συγγραφείς και συγκεκριμένα για τον Γρηγόριο τον Ναζιανζηνό και τα κείμενα του, καθώς και για τον αυτοκράτορα Ἰουλιανό, τον λεγόμενο Παραβάτη. Ὅχι μόνο εἶχε πει ο ἴδιος ο ποιητής σε ἀνύποπτο χρόνο στον Τίμο Μαλάνο πως : «δυὸ ποιήματα ἔναυάγησαν γιατί δὲ βρῆκα Γρηγόριο Ναζιανζηνό»[4], και εἶχε δημοσιεύσει εγκωμιαστικό κείμενο για του βυζαντινούς ποιητές, μεταξύ των οποίων κορυφαία θέση κατέχει ο Ναζιανζηνός[5], αλλά και αφιέρωσε (7) ἐπτὰ ποιήματα του στον Ἰουλιανὸν τον Παραβάτη, «τον περισσότερο ἐμπαιζόμενο χαρακτήρα του» κατά το Γιώργο Σεφέρη[6] που σχολιάζεται ἐντονα στα κείμενα του Γρηγορίου Θεολόγου, του Ναζιανζηνού ἄ για κανένα ἄλλο πρόσωπο δεν αφιέρωσε ο Καβάφης τόσα ποιήματα. Ἄλλωστε η Renata Lavagnini που σε μία πολύ σημαντική μελέτη της συγκέντρωσε ὅλα τα *Ατελή ποιήματα* του Καβάφη, δηλαδή τα ποιήματα που ο Αλεξανδρινὸς ποιητής δεν πρόλαβε να τελειώσει λόγω του θανάτου του, σημειώνει πως : «Τα ατελή ποιήματα του ποιητῆ ἐπιβεβαιώνουν...το ενδιαφέρον του ποιητῆ για θέματα που το εἶχαν ἀπασχολήσει για αρκετά χρόνια. Κυρίαρχη εἶναι η μορφή του

Ιουλιανού του Αποστάτη, παρούσα στην ποίηση του Καβάφη από το 1896 (το ανέκδοτο "Ο Ιουλιανός εν τοις μυστηρίοις"[7]) έως το 1933 ("Εις τα περίχωρα τη Αντιοχείας"). Ενώ το πρώτο ποίημα για τον Ιουλιανό που δημοσίευσε ο Καβάφης χρονολογείται στα 1923 ("Ο Ιουλιανός ορών ολιγωρίαν"), ανακαλύπτουμε τώρα ότι την ίδια χρονιά, είχε υπό κατασκευήν άλλα τρία ποιήματα για το ίδιο πρόσωπο, στα οποία θα προσθέτονταν, αργότερα, ακόμα δύο»[8]. Είναι προφανές πόσο προσέλκυε ο Ιουλιανός το ενδιαφέρον του ποιητή.

Το τελευταίο ποίημα του Αλεξανδρινού αναφέρεται σε ιστορικό περιστατικό του 362 μ.Χ., όπως μας το παραδίνει ο Σωκράτης, ιστορικός του 4ου μ.Χ. αιώνα. Βέβαια ακόμα και εδώ, πίσω από τους Αντιοχείς, «αίσθάνεται κανείς - είτε τὸν εἶχε ὑπόψη του ὁ Καβάφης, εἴτε ὄχι - τὸν μεγάλο ἴσκιό τοῦ Ναζιανζηνοῦ»[9]. Ο Ιουλιανός επισκέπτεται την Αντιόχεια ως αυτοκράτωρ, όταν μαθαίνει πως οι ιερείς του Απόλλωνα δεν θέλουν να δώσουν χρησμό :

Χρησμό δὲν ἤθελε νὰ δώσει (σκοτισθήκαμε!)

αναφέρει χαρακτηριστικά ο ακριβής καβαφικός στίχος

γιατί εκεί κοντά στο άλσος της Δάφνης, προάστιο της Αντιόχειας, ήταν θαμμένος ο μάρτυρας και επίσκοπος της Αντιόχειας Βαβύλας, που έζησε τον 3ο μ.Χ. αιώνα και η Εκκλησία εορτάζει τη μνήμη του στις 4 Σεπτεμβρίου[10]. Εκνευρισμένος ο Ιουλιανός διατάζει να μεταφέρουν οπωσδήποτε σε άλλο μέρος το λείψανο του. Πραγματικά οι χριστιανοί μεταφέρουν αλλού το λείψανο του μάρτυρα Βαβύλα, με τη συνοδεία δύο καβαφικών στίχων :

Τό πήραμε, τό πήγαμε τό ἅγιο λείψανον ἄλλοῦ.

Τό πήραμε, τό πήγαμε ἐν ἀγάπῃ κ' ἐν τιμῇ.

αλλά και της γνωστής ειρωνείας του Αλεξανδρινού ποιητή :

Κι ώραῖα τῶνόντι πρόκοψε τό τέμενος.

Όμως μέσα στη δίνη εκείνων των γεγονότων συνέβη κάτι αναπάντεχο : ξέσπασε
μία μεγάλη φωτιά

μιά φοβερή φωτιά :

Καί κήκε καί τό τέμενος καί ὁ Ἀπόλλων.

Ο Ιουλιανός διέδωσε πως οι χριστιανοί έβαλαν τη φωτιά όμως

Ἄς πάει νά λέει.

Δέν ἀποδείχθηκε ἄς πάει νά λέει.

Τό οὐσιῶδες εἶναι πού ἔσκασε.

Ο Καβάφης αναμφισβήτητα παίρνει το μέρος των χριστιανών – και μόνο μερικές εκφράσεις το φανερώνουν, όπως η δεύτερη παρένθεση του ποιήματος (*Τοὺς τρέμουνε τοὺς μάρτυράς μας οἱ ψευτοθεοί*) [11]- , όμως και δεν τους δικαιολογεί, αρνούμενος να δεχθεί πως υπάρχουν αθῶοι στην ιστορία των ανθρώπων. Υπάρχουν μόνο άνθρωποι τρωτοί, με πάθη και δεινούς εγωκεντρισμούς, μεταξύ των οποίων είναι βέβαια και οι χριστιανοί. Δεν προσάπτει κάποια δικαιολογία εκ μέρους των χριστιανών, παρότι παίρνει το μέρος τους. Αντιθέτως λέγει δεικτικά πως δεν αποδείχθηκε τίποτα, αφήνοντας ένα υπονοούμενο πως μπορεί να την έβαλαν και οι χριστιανοί, υπογραμμίζοντας την ίδια ώρα και τη χαρά τους που τελικά έσκασε από το κακό του ο Ιουλιανός.

[Συνεχίζεται]

Άρθρο που δημοσιεύθηκε στο Φιλολογικό περιοδικό του Συνδέσμου Φιλολόγων Χανίων Θαλλώ , Χανιά, Φθινόπωρο 2009, τεύχος 17, σελ. 115 - 131.

[1] Δημήτρη Δασκαλόπουλου και Μαρίας Στασινοπούλου, *Ο βίος και το έργο του Κ. Π. Καβάφη* , εκδ. Μεταίχμιο 2002, σελ. 166.

[2] Δημήτρη Δασκαλόπουλου και Μαρίας Στασινοπούλου, *Ο βίος και το έργο του Κ. Π. Καβάφη* , ο. π. σελ. 166 Ἰωργου Σεφέρη, *Δοκιμές*, πρώτος τόμος (1936 - 1947), Ἰκαρος, (19926), σελ. 450.

[3] Τέλλου Ἄγρα, *Γραμματολογικά και άλλα δημοσιευμένο στο Κ. Π. Καβάφης κριτικές μελέτες* παρουσίαση Γιώργου Πικρού, εκδόσεις Γιάννη Οικονόμου, σελ. 55 Ἰ. Π. Καβάφης *Ατελή ποιήματα 1918 - 1932*, Φιλολογική έκδοση και σχόλια Renata Lavagnini, (μετάφραση του εισαγωγικού σημειώματος από την Κατερίνα Τικτοπούλου), Ἰκαρος, 20062, σελ. 15.

[4] Γιώργου Σεφέρη, *Δοκιμές*, πρώτος τόμος ο.π. σελ. 343. Πρβλ. Νίκου Ματσούκα, *Για τον Ιουλιανό τον Παραβάτη επτά ποιήματα του Καβάφη*, δημοσιευμένο στο *Μυστήριον ἐπὶ τῶν ἱερῶς κεκοιμημένων* εκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1992, σελ. 308.

[5] Κ. Π. Καβάφη, *Τα πεζά (1822; - 1931)*, φιλολογική επιμέλεια Μιχάλης Πιερής, Ἰκαρος εκδοτική εταιρεία 2003, σελ. 58 - 63.

[6] Γιώργου Σεφέρη, *Δοκιμές*, Α΄ τόμος ο. π. σελ. 359.

[7] Ποίημα όπου ο Καβάφης χρησιμοποιεί αυτούσια τη διήγηση του Γρηγορίου του Θεολόγου, παρότι η ίδια διήγηση υπάρχει και στον ιστορικό Σωζομενό, όμως παρέχει πολύ λίγες πληροφορίες Βλ. για το θέμα Νίκου Ματσούκα, *Για τον Ιουλιανό τον Παραβάτη εφτά ποιήματα του Καβάφη*, δημοσιευμένο στο *Μυστήριο ἐπὶ τῶν ἱερῶς κεκοιμημένων* εκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1992, σελ. 307 - 308, όπου υπάρχουν και ακριβείς παραπομπές στα κείμενα του Σωζομενού και του Γρηγορίου του Θεολόγου.

[8] Κ. Π. Καβάφης *Ατελή ποιήματα 1918 - 1932*, Φιλολογική έκδοση και σχόλια Renata Lavagnini, (μετάφραση του εισαγωγικού σημειώματος από την Κατερίνα Τικτοπούλου), Ίκαρος, 20062, σελ. 42.

[9] Γιώργου Σεφέρη, *Δοκιμές*, ο. π. σελ. 450 - 451.

[10] Νίκου Ματσούκα, *Για τον Ιουλιανό τον Παραβάτη εφτά ποιήματα του Καβάφη*, ο.π. σελ. 325. Μάλιστα ο Βαβύλας είχε ταφεί στο άλσος της Δάφνης με εντολή του Γάλλου, ετεροθαλούς αδερφού του Ιουλιανού : βλ. Γ. Π. Σαββίδη, *Κ. Π. Καβάφης, Τα Ποιήματα (1919 - 1933)*, (19975), Ίκαρος Εκδοτική Εταιρία, σελ. 154.

[11] Κατά την προσωπική μου γνώμη το ότι ο ποιητής τάσσεται με το μέρος των χριστιανών φαίνεται καθαρά και από τρία ακόμα σημεία

α) από τη χρησιμοποίηση του πρώτου πληθυντικού :

«Σασίσταμε στην Ἀντιόχειαν ὅταν μάθαμε

Τὰ νέα καμώματα τοῦ Ἰουλιανού....

Στὴν Δάφνη βρίσκονταν τάφοι πολλοί. -

Ἐνας ἀπ' τοὺς ἐκεῖ ἐνταφιασμένους

ἦταν ὁ θαυμαστός, τῆς ἐκκλησίας μας δόξα,

ὁ ἅγιος, ὁ καλλίνικος μάρτυς Βαβύλας....

Τὸ πήραμε, τὸ πήγαμε τὸ ἅγιο λείψανον ἄλλοῦ·

Τὸ πήραμε, τὸ πήγαμε ἐν ἀγάπῃ κ' ἐν τιμῇ.

β) από το χαρακτηριστικό στίχο, απάντηση στους ιερείς του Απόλλωνα που δεν έδιναν χρησμό στο άλσος της Δάφνη, : *Χρησμό δέν ἤθελε νὰ δώσει (σκοτισθήκαμε!)*. Το *(σκοτισθήκαμε!)* γραμμένο και μέσα σε παρένθεση και με θαυμαστικό, δίνει το στίγμα της ειρωνικής διάθεσης του ποιητή εναντίον των ιερών του Απόλλωνα καθώς και της ταύτισης του με τους χριστιανούς, και

γ) από το συνολικό πνεύμα του ποιήματος όπου διακρίνεται η αγωνία του αφηγητή (που δεν είναι άλλος από τον ίδιο τον ποιητή) για την εξέλιξη των γεγονότων και τη συμπεριφορά που θα κρατήσει ο αυτοκράτορας απέναντι στους χριστιανούς, καθώς και η λύτρωση του για το γεγονός ότι δεν αποδείχθηκε πως η φωτιά προκλήθηκε από τους χριστιανούς.